Це був звичайний полковий пес. Сіра, наче посилана попелом, кудлата голова його трималась гордовито завжди вперед, а хвіст — найпевніший манометр собачих настроїв—то крутився бубличком, то випростовувався рівним кілком, відбиваючи найтонші нюанси його щасливого, безтурботного життя.

Він з'явився серед похмурих казармених стін невідомо відкіля, його порода й походження не були записані в полкових анналах, але Пегас — його ім'я з легкої руки капітана 2-ї роти — став невідлучною частиною полку, його притаманною прикметою і навіть окрасою. Довгими буднями полкової нудоти Пегас вилежувався в канцелярії, вряди-годи вирушав із другою ротою на муштр — він несвідомо, швидше за інтуїцією, взяв над нею моральне шефство, й регулярно, двічі на день, його кудлата постать забігала до кухні, щоб забезпечити собі урівноважений настрій офіційного військового вигляду й енергію для романтичних пригод. О, ці романтичні пригоди! Коли б знайти охочого списати їх — вони могли б скласти порядний зміст до авантурного роману, але обмежимось на цей раз, сказавши, що в цій поважній царині свого земного буття Пегас мав певні привілеї не лише над дворовими, захлялими цуциками, але й над мисливськими понтерами, лягавими й хортами.

Пегас був полковим псом, і не дарма ж він мав таке сильне протеже в особі капітана другої роти й навіть самого полковника.

Але бували дні, які звичайно позначались у табелі полковим святом, або тезоіменитством, і тоді Пегасове життя набирало враз висновків існування сірих, буденних днів, підносилось на верховини собачого щастя, згорда оглядало ввесь нужденний, земний, невійськовий світ аж доти, доки не сходила за музикою ніч і на ранок безкінечною чередою не пхались у двері канцелярії знову порожні, казенні дні.

Це відбувалося так.

Уранці полк батальйонами йшов до церкви/і Пегас, бадьорий, стрункий, як унтер-офіцерська виправка, підтюпцем біг позаду. Він добре знав своє місце, пильно тримався його й ніколи не дозволяв собі зневажати дисципліну.

Коли ж довгими рядами солдати машиново здіймали кашкети і йшли в середині церкви, Пегас без усякого сумніву й ніяковості блукав, оглядаючи, чи все гаразд, по цвинтарю. Не входили ж туди рядові — Шах-Тахтинський і добре знайомий Пегасові Фелікс Гробицький — ну чого ж було б йому зупиняти думку над таким, врешті, невеликим і маловажним питанням? Пегас знав, що суть свята ховається не тут, серед сизих хмар такого неприємного диму, від якого він, напевне, чхав би. Ні, свято розгорне свої груди й виставить на подив невійськовим своє позолочене крицеве серце там, на майдані, коли морозні гілочки перетне сурмовий баритон:

— На кра-а-ул!..

І залізним парканом стануть багнети перед шеренгою сірих, тупих людей. Тоді здалека, з-під брами, на якій намальовано таких чудернацьких людей, що Пегас без соромливості задере злегка задню ногу й "оправиться", вийде старий полковник із дрібненькими хрестами на грудях колесом, а Пегас буде струнко стояти ш правому крилі. Він байдуже, але з виглядом офіційної уважності вислухає кілька рипучих привітальних полковничих слів, і, коли рушать батальйони й штаб-офіцери зійдуться навколо полковника, Пегас вільно й навіть трохи фамільярно підбіжить до гурту й, весело махаючи хвостом, буде чекати, поки не моргне сивий полковничий ус і сірі, круглі, лупаті баньки не зупиняться на Пегасовій морді.

— А-а, и ты, сукин кот!..— це по-святковому, а в будні:— У-ух, сукин сын!..

І кілька легких ляпасів по шиї.

Далі знову батальйони потонуть у перспективі широкої вулиці, а Пегас галопом полетить до кухні. Він заздалегідь смакує пах святкового маслака, що кине йому кашовар, і свято набирає для нього, врешті, справді глибокого змісту.

Ввечері Пегас піде обдивитися навколо казарму, і хтозна-які думки сідають вечірнім пилом у його кудлатій голові, коли він уставиться своїми серйозними, розумними очима в похмуру, казармену браму. Якось не до речі серед сіро-жовтих мурів стоять по обидва боки дві білі товсті колони, над ними випинається вгору чорна, наче з надгробка взята, дуга, і мертвою печаттю до неї прилип великий кам'яний чорний орел. Здається, отут витають тіні Суворова, Скобелева, Драгомирова, і чи не вони зв'язали мільйони свіжих, здорових людей у сірі, незграбні шинелі й замкнули печаттю кам'яного орла?.. Пегас не знає цього. Та це й не потрібно знати звичайному полковому собаці; тільки чи сумніви, чи жаль лягають лепехами в його грудях, коли фельдфебель б'є по пиці на "словесності" Фелікса Гробицького, а той упалим, чужим голосом ніяк не впорається:

— Солдат — слугар от'ечества... Фельдфебель злісно повторює:

— Уп'ять —"слугар"? Я тобі покажу "слугаря"! Тоді Пегас ніяково пустить долу свого засмученого

хвоста, його рот вишкірить поблажливу гірку посмішку, й він сумний піде геть.

Але в душі Пегасовій сидить мілітарист. Він — лише маленький гвинтик великої машинерії озброєного колективу, і свої індивідуалістичні чуття він гордовито кладе на вівтар військової моці. Бо що ж там, за цими похмурими, але такими кремезними, як віки, мурами полкової казарми? Хорти, лягаві, пригноблені дворові Жучки та Шарики, яким ніколи не збагнути слави табельних днів і гонору полкового собаки.

Пегас легким рухом хвоста здмухне решту сумнівних піщинок і чи з туги, чи так просто буде чигати нагоди наскочити на випадкового полохливого цуцика, або піде собі до першої звичайної суки.

...Час хутко пробіг, коли ввесь полк убгався в довгі валки вантажних вагонів, і десь під низом цокотіли на рейках колеса, і якось дивовижно під Пегасовими ногами хилиталась із боку на бік дерев'яна підлога. Пегас був ошелешений. Правда, спочатку полк пройшов струнками рядами по вулицях. Це було цілком звичайно, але чомусь з'явились нові, невідомо відкіля, бородаті люди. Потім — наче пустила віжки дисципліна: солдати вільно ходили, коло вагонів, балакали з чужими... Десь невідомо для чого вдарив дзвінок, і жалібно, наче прощалась на смерть, застогнала сурма. І раптом потекли сльози. Плакали бородаті, молоді, свої і чужі. Пегас знав людські сльози; він не раз бачив, як у закутку плакав такий симпатичний Фелікс Гробицький, і йому було його шкода, але полковий пес стримував свої почування за сірою вовною й тільки хвіст йому скрушно спускався долу.

Тепер же Пегаса захлинула хвиля сліз, і важкі зітхання шарпали його спокій; щоб якось пояснитись, він підбіг до полковника, що саме обіймав гладку пані, і лизнув полковникові руку. Полковник суворо крикнув: "Пшол вон, падлец!" — і товстий каблук грузько в'їхав Пегасові під ребра. Коли денщик загнав його у вагон, Пегасові стало ясно в глибині зневажених почувань, що діється щось незвичайне й величне.

Врешті, Пегас погодився з підлогою й розгвинченими днями в ешелоні: навколо були ті ж самі озброєні люди, і кашовари частіше викидали смачні маслаки.

Одстукали колеса невідомий маршрут, і під ногами знову тверда земля, тільки — що за край? Хмурі села жебраками запобігливо виглядають під сонцем, якісь чужі люди риють для чогось без краю довгі ями, і тільки навантажені солдати спочивали, як і колись удома після муштри.

Пегас разом із офіцерами побіг обдивитись свіжі шанці, він обережно понюхав краєчок розпанаханої землі, але це була робота чужих і він поставився до неї скептично й навіть погордливо.

На шляху сновигали автомобілі, як і в місті, тільки чомусь надто часто грохотів і наближався ближче грім і не було дощу. Пегас поклав це на чудернацьку особливість нової країни й сновигав по всьому селу, щоб, кінець-кінцем, зорієнтуватись, але полк рушив далі. Чого так поспішають люди? Пегас задоволено помітив, як із кожною верствою зникали чужі й по всіх шляхах і полем сунули тільки військові.

Під лісом полк зупинився. Що то за блискавки ляскають на обрії? Тоді говорив щось до солдатів старий, зашнурований ремінцями полковник, і друга рота, розсипавшись лавою, пішла вбік. Пегас за старою звичкою кинувся до капітана, але той тепер навіть і не глянув на нього.

Перебрели по коліна якусь річку, спустились у яр і вилізли. Ліворуч шмигнуло в долину й зникло якесь село — хіба збігати обдивитись?.. Що за джміль свиснув над головою?.. Другий, третій... Пегас настовбурчив уха. Застогнало знову. Він рвучко підскочив і клацнув щелепами, намагаючись піймати. Нема...Свиснуло знову. Солдати кинулись на землю й почали стріляти. Раптом— цілий рій. І десь сполоханою луною над лісом: та-та-та...

Пегас глянув набік і, вражений, оступився: Фелікс Гро-бицький пригнув до забрудненого чимось червоним живота ноги і з болем, одкинувши назад голову, застогнав.

Пегас підбіг до нього й ніжно понюхав краєчок чобота. Пахло кров'ю... Фелікс напружив останні сили, підвівся на руки, й просто на захід пірнув його туманний зір. Очі йому помутніли, голова хилилась на груди, він із огидою одсунув безсилими руками свою рушницю, глянув угору ще раз і впав.

Пегас із жалем лизав його бліде, посиніле лице...

А над головою і з боків стогнали кулі, попереду падали нові солдати й раптом із грохотом-свистом розірвало повітря й упало позаду щось важке, шалено завовтузилось під кущем і на хвилину Пегасові почорнів світ: летіли вгору галузки, земля і чиїсь ноги.

Пегас із жахом одскочив, дико завив, і, коли шарпнуло над головою повітря знову, він кинувся наосліп назад, де залишався за ліском штаб.

Десь у глибині крижаних грудей Пегасові стало ясно, Що починається невидима, жахлива й незрозуміла війна.

У ті дні гулом важких гарматних коліс рипіла на захід перемога.

Вона лисніла на новеньких погонах прапорщика, на заллятих сонцем Львівських вулицях, на золоті розгорнутих стягів. І знову, як колись удома,— шнуровані батальйони й просто — на захід:

Взвейтесь, соколы, орлами,

Полно, полно горевать!

То ли дело —— под шатрами

В поле лагерем стоять...

І рівний удар сотень чобіт темперує рідне, дороге, як пах солдатської онучі: "Ать-два!.. Ать-два!"

Пегас розумів, що доля перемоги належить і йому. Так! Він старий солдат великої армії й, потрапляючи ногами під музику, він також відбиває загальний ритм військової перемоги:

Ать! Ать! Ать-два! Ать-два!..

Це ж було так недавно.

Уночі злились у чорній плямі криві лінії шанців і тільки часом ліньки блимали ворожі постріли. Пегас спочивав після вогненної завірюхи в бліндажі, але тоскно соталась у голові туга й кортіло розгребти дощану підлогу й понюхати того хробачка, що десь-десь, під землею, ледве чутно: тук-трр-тук... тук...

Пегас нудно заскавчав, наче болів зуб, раптом скочив на ноги, гавкнув, прислухався і далі з гарбанням, безнадійно скріб лапами по підлозі. Батальйонний здивовано гримнув на нього, але Пегас не вважав. За кілька хвилин сапери заметушились. Стало ясно:

Німці копають "пасу"...

Вранці полковник із батьківською ласкою підніс Пегасові великий шмат ковбаси, і йому щиро хотілось начепити на волохаті Пегасові груди георгієвського хреста, але ж відомо — носити собакам хрести за артикулом не годиться...

А потім — розгорнуті снарядами шанці, поламані на тріски колеса, скривавлений сірий мундир і через Львів до Перемишля лящить залізною стопою: "Ать-два! Ать-два! Левой!.."

І коли в резерві полковник, поголившись, митикує за цигаркою: "До польки чи до русинки?", Пегас, розганяючи переполошених австрійських фокстер'єрів, з легкою душею летить до забутої в панському маєтку болонки. Повертаючись назад, трохи зморений гострими хвилями звойованого кохання, Пегас дорогою вже приймає огрядний вигляд старого вояки й перед штабом знову: "Ать-два! Ать-два!.."

...Сумно заходять дні, наче перетліла любов, і сизими тінями вздовж тротуару лягають вечори. Коли опережуться крижаним обручем весняні калюжі на вулиці й ліхтарі сковзаються на них золотими ковзанцями, жебраки виходять на ріг вулиці, а позаду плентається з висмиканим, спущеним долу хвостом старий Пегас. л Жебраки стануть край тротуару вряд, сліпий вусатий витягне стару, порепану гітару, а Пегас сяде попереду перед одкритою карнавкою і уставиться сумними, старечими очима в далечінь молодого напровесні неба.

Це додає колориту мрійності старовинним пісням, і тоді, наче з-під чорних надгробків, розритих степових могил, із Чорноморського —дна встають запорошені віками прозорі тіні й линуть від мерзлого каміння до далеких зір, будять заколисаний містом смуток минулого, і стиха цокає тоді зворушене серце міщанина.

...Посадили Морозенка

На Савур-могилу,

Дивись, дивись, Морозенку,

На свою Вкраїну...

Пегас мовчки слухає незрозумілу пісню, на очах йому блищить гірка, стареча сльоза, й одлітають назад чужі, похмурі дні...

Пегас зріднився з жебраками: він сам тепер жебрак. Усе, що було колись у нього, полкового пса, зникло в один день, мов розтанув туман на сонці.

...Ламався фронт, тікали солдати, солдати вже інші, чужі, невійськові. Пегас останній із кашоваром приїхав до міста й розгубився. Кашовар десь подівся, а Пегас голодний блукав спорожнілими, мертвими вулицями. Місто принишкло, мов одяглось у жалобу, і тільки

невгамовний базар, пульсуючи зрання до пізнього вечора висмоктував із вулиць решту енергії і, здавалося, наперекір усьому місту — клекотів безтурботним, похапливим і веселим життям.

Пегас по течії за похнюпленими, зігнутими людьми забіг сюди. Два дні він несміливо й мляво тинявся між рундуками, не наважуючись украсти. На третій день, коли голод до неможливого стягнув йому живіт і, ніби батогом, хльоскав Пегасові ноги, він винувато й ніяково підліз до якогось кошика, боязко озирнувся на здоровенну хустку перекупки, поволі підняв зубами булку й жадібно почав їсти.

Хтось кинув на нього ломаку, і перший болючий удар розбив йому рештки військового гонору.

Далі вже Пегас, несміливо підібгавши хвоста, ходив понурий і принижений, і якийсь миршавий, хазяйський Собакевич дозволив собі на нього гавкати, а Пегас, навіть не огризнувшись, мовчки одходив подалі. Пегас міг зійтися тільки з жебраками, бо ті озброєні люди з розхристаними грудьми, оперезані кулеметними биндами, з кашкетами на потилиці, були чужі, невійськові: вони ходили незграбними ватагами без погонів, вільно сміялись, лузали насіння й курили цигарки.

Пегас із жалем дивився на довгі, блискучі шаблюки коло матроських штанів, і його пригноблений погляд блукав по камінняхбруку без мети й інтересу.

Не збагнути засмальцьованій кепці.всолдатській шинелі туги старого полкового собаки!..

Це був перший симптом Пегасової зради жебраків. Невідомо як, де й коли Пегас зійшовся з похмурим Доном. Дон, колишня втіха інтенданта з юнкерської школи, доживав свого віку серед рідних старих мурів.

Давно вже немає інтенданта, немає навіть самої юнкерської школи; десь у темному кутку дровітні лежать позолочені рами, шматочки полотна від колишніх іменитих портретів, половина бронзової корони, ретельно зневажена горобцями, і похмурий старий Дон із покаліченою задньою лапою, мов привид минулого, лягає щоночі коло дорогих реліквій.

З великого будинку долітають до нього часом веселі, бадьорі вигуки, ллється молода пісня, снують метушливо двором самовпевнені обличчя юнаків, але це не розважить, не звеселить Дона: вже ніколи він не буде їсти інтендантського масла й білого хліба і ніколи не залунає серед старих, знайомих стін могутніми хвилями колишній гімн великої імперії...

У стінах тепер — курси червоних командирів...

Пегас забіжить на часинку в широкий двір і разом з Доном буде вичікувати випадкового шматка цвілого сухаря, що кине якийсь курсант, а потім, винуватий, погорблений, підібгавши хвоста й поблажливіш вишкіривши рота, він повертається знову до жебраків. І знову порожні дні, жебраки й чужа вулиця.

Гарянюк зашморгнув на сакві ремінці й замислився. Сьогодні був день, коли він скінчив курси. Було чогось шкода, наче одривалось від грудей щось ціле, таке близьке, органічне. Завтра вже не буде курсів, і туманна далечінь прийдешніх днів лягла перед очима. А сьогодні...

— Я червоний командир...

Гарянюк на хвильку задоволено посміхнувся, а потім пробігла чолом тінь.

То було серед далеких снігів півночі. І його батько, слюсар ремонтних майстерень, ішов разом із натовпом до директора. Неорганізована юрба хвилювалась. Десь зривалась нервова пісня й

перетиналась, виринала знову, спліталась із погрозливими вигуками, палахкотіла й гасла. Перед директорським будинком натовп правив свої умови припинити страйк. І раптом — вулиця заторохкотіла барабанним дробом і просто перед натовпом блиснули на ,сонці холодні багнети.

Здалеку перебило на хвилину барабана:

— Разойді-і-і-і-сь!..

І далі ближче й ближче холодні багнети, сірі шинелі й барабанний дріб. Натовп дриґнув, метнувся й... розійшовся.

П'ятилітній Гарянюк притиснув до батька свою голову й завмер від страху.

Пізно ввечері Гарянюк розглядав свою єдину ляльку — дерев'яного мальованого солдата, але вона вже не вабила його, як раніш. Батько сидів за столом у глибокій задумі, журно схиливши на руки голову, а звідусіль натискала на вікна темна, густа ніч. Гарянюк глянув на батька і враз йому стало без міри його жаль. Пригадався день, полохлива пісня, багнети. Гарянюк засоромився тоді своєї ляльки, він сердито її одсунув, а потім скочив на ноги, схопив руками дерев'яного солдата й люто ламав йому руки, голову, тулуб. Батько поволі звів на нього сумні, зморені очі й тут Гарянюк, кинувши додолу солдатські рештки, підійшов до батька, пригорнувся до його заяложеного піджака і нова, невідома іскра засвітила його очі. Він зворушено проказав:

— Татку! Я ніколи не буду солдатом. Ніколи!.. І гуляти в солдатики більш не хочу...

То було серед далеких снігів півночі. А тепер — червоний командир...

Гарянюк поборов якийсь легкий подув вагання, випростав свій стрункий стан і з насолодою молодості помацав на руках м'язи. Вони

напружились, як мотузки, й випинались крізь вузький рукав гімнастерки.

— Як залізо! — посміхнувся до себе. Він глянув на новенькі старшинські ознаки на рукаві й мимоволі подумав: "Зайве це, а втім — хіба в цьому суть?.."

Десь у коритарі сурмила збір сурма. Гарянюк легко підвівся з ослону і його погляд востаннє перелетів крізь вікно й зупинився на старому Доні, що на трьох ногах простував до дровітні. Гарянюк мимоволі запитав себе:

— Для чого, власне, ще досі стирчить тут цей старий пес?

Але чи хвиля несвідомого жалю, чи старі мури одсунули від Гарянюкових очех похилого, брудного, старого Дона, й він рішучими кроками ступав по коритару. Там сурмила збір сурма, і її поклик, здавалось, бився з вузьким квадратом старих стін і тупали, розлягаючись луною під карнизами стін, молоді певні ноги.

Дон лежав байдужий під рамами, не сподіваючись сьогодні для себе нічого нового й кращого. Через одчинену браму біг до нього, полохливо озираючись навкруги і здаля обминаючи окремих курсантів, Пегас. Жебраки були сьогодні надміру люті й не нагодували пса.

Сонце щедро сипало золотий дощ, надворі сміявся визволений з-під туманної кормиги день, бруком дзюрчали вже зовсім по-весняному метушливі струмки, а голодні шлунки погнали жебраків зрання співати на вулицю.

Пегас ліг на своє місце й ліньки вдихав байдужими грудьми свіже повітря. Його не цікавили вже ані перехожі, ані годовані двірські суки. Він знає, що кінчиться день — і в темних сінях його чекатиме холодний жебрачий куліш, і далі — знову дні й монотонний спів жебраків...

Пегас спокійно вмостився на висушеній сонцем плиті тротуару, коли раптом здаля — ні, це не міраж старого полкового пса: явно вздовж вулиці той самий рідний мотив, а слова — їх не розумів Пегас:

Вейтесь, красные знамена,

Над столицею Москвой!

Мы кадетов победили,

Возвращаемся домой...

І чітко по бруку — сотні чобіт і таке саме могутнє

військове: "Ать-два! Ать-два!"

Пегас схопився й не повірив. Його очі жадібно ковтали стрункі ряди й по-колишньому піднявся вгору завжди пригноблений тепер хвіст.

— Солдати!

Він впізнав їх досвідченим військовим оком. Але чому на головах такі чудні шапки? Вони твердим кроком сунули повз одкриті крамниці, одремонтовані будинки все (ближче й ближче, і просто по замордованих Пегасових грудях лящало металеве: "Ать-два!"

Пегас стурбовано ступив край тротуару й зомлів.

Позаду роти їхала звичайнісінька військова кухня. Тоді майнули в пам'яті такі далекі табельні дні й, наче з домовини, засвербіли в носі пахощі смачного, полкового маслака.

Рвонуло повітря й розсипалось на бруку пацьорками:

Вы не вейтесь, русые кудри,

Над моею больной головой!

Пегас не стерпів. Навіть не глянувши на жебраків, він штовхнув чиїсь ноги, підбив комусь із рук ціпка, забув колишню дисципліну й кинувся шалений, із високо піднятим хвостом вперед до командира. Щасливий, він лизнув йому руку (хіба, врешті, важно — які шапки!), оглянувся гордовито навкруги й, помітивши праворуч якогось цуцика, налетів на нього, шпурнув помолоділими лапами на кучу талого снігу, загарчав і переможцем побіг далі, поперед роти навмання. Позаду заливалась канарейкою й наливала Пегасові груди нових життьових сил солдатська пісня й чітко розтинало брук: "Ать-два! Ать-два!.."

1924